

מכל (= מכילתא פ"י בלא"ר כמו מדה בלי עברי והושאל לכללים שבהם נדרשה התורה (ע"י"ע מד) ובפרט נקרא כן מדרש לשמות) בפ' השולח נט' בגמ' המוכר עבדו (גיטין ס"ח.) פוק עיין במכילתך. אימור אהדר ליה במכילתא אחריתי (פסחים ס"ח.)¹⁴. בריש ויק"ר פ' טוב מלא כף נחת (פ' ג') ריעותיה מיתקרי בר מכללא¹⁵. פ"י מכילתא ברייתא שהיו בה טעמי התנאים. ר' ניסים זצ"ל פ"י מכילתא מגילתא ג' בב' מתחלפין כמו מכורותך (יחזק' כ"א. ל"ה) מנורותך¹⁶. פ"א מכילתא מידה כדמתרגמינן משורה (דה"י ב"ג כ"ט) מכילתא. וגרסי בני מערבא בטסכת (שבועות ובפרק אחרון)¹⁷ [וצ"ל שביעית בפ' אחרון] (ירו' שביעי' ספ"י דליט סע"ד) אמר ר' יוסי הד בר גיש דתני חדא מכלא¹⁸ (פ"י) מסכתא א' אינמי דהיינו מדת חכמה אחת מהחכמות דהיינו מכילתא.

1 לַמִּשׁ (מל"ם ועוד בל"ע ל"ס ענין הכאה ביד schlagen, stossen ולפי' רה"ג נ"ל מל"ע ל"ס) זרק (werfen) בפ' ואלו עוברין בפסחים (ס"ח:) תפח תלמוש בצונן זו גמרא של רב האי גאון. פ"י תפח כמו (עוקצ"י פ"ב ס"ח) בשר שתפח [וצ"ל בשר העגל שנתפח]² מלש' לצבות בטן (במדבר ה' כ"ב) לאפחה מעין כלומ' אם נשתנה כמו שדרך הכצק לתפוח תילמוש בו צונן³ ופ"י תלמוש תזרוק בו מים⁴. פ"א אם מתנפחת היא בתוך התנור מכה בידו כשהיא שרוייה על העונה לפי שהעונה כשמתנפחת עולה למעלה מן המצה ולידי⁵ חמץ לא באה לפיכך חייבנו ללוטשה בצונן כדי להמעיט בה הנפיחה וחוזרת כמה שהיתה.

תולדותיו:

רבי נתן בן רב יחיאל בן רב אברהם "ריש מתיבתא דמתא רומי" נולד בשנת ד' תשצ"ח (1038). הרב מתייחס למשפחה בשם ענין (Degli Mounsi), מאותם ארבעה בתי-אבות מיוחסים שהגלה טיטוס לרומא, נצר למשפחת התפוחים משבט יהודה. יחד עם אחיו, רבינו דניאל ורבינו אברהם, גדל בעיר רומי, מקום מרכזי לגדולי-התורה בתקופה ההיא, ועיר אשר נשתמרו בה מסורות קדומות מישיבות א"י ובכל הודות לביקורי-הגאונים בה. תחילת תלמודו הייתה אצל אביו, וכדי להרחיב ידיעותיו עקר אחר-כך לסיציליה ללמוד אצל הדיין ר' מצליה בן ר' אליהו אבן אל בצאק. משם עבר לגרבונה, ושם קיבל תורה מפי ר' משה הדרשן ואולי גם מפי ר' משה כלפו מבארי ור' משה מפביאה. עם פטירת אביו שב ר' נתן לרומא, ויחד עם שני אחיו, רבינו דניאל ורבינו אברהם, נתמנה לראש ישיבת רומי כיוורשו של אביו. צרה ויגון פקדוהו, ומחמשת בניו נקטפו ארבעה באבם, אך רבי נתן שאב תנחומים בתורה ובמפעלי-החסד והצדקה, שבהם השתתף. ר' נתן מתאר את הידור ספר-התורה שנכתב עבור עדתו ומספר על הקמתו של מקווה טהרה בשנת ד' תתמ"ח (1088), ואף ידועה לנו תקנה שתיקן, שלפיה אין לקבור את הנפטר בבגדים יקרים, אלא בשתי כותנות פשוטות. בשנת ד' תתס"א (1101) סיים את כתיבת ספרו הגדול "הערוך", ובשנת ד' תתס"ב (1102) השלים בניין בית-הכנסת המפואר ברומא. זמן פטירתו המשוער הוא בין השנים ד' תתס"ו—תת"ע (1106—1110).

ר ב ו ת י ו

- א. אביו, ר' יחיאל ב"ר אברהם, מכונה הגאון מרומא, נפגש עם רב האי גאון, היה גם פייטן וחיבר כמה קרובות.
- ב. רבי מצליה בן אליהו אבן אל בצאק ז"ל מסיציליה. מסיציליה הלך לכבל ללמוד מרה"ג ועם פטירתו שב לסיציליה, ששם באו חכמי איטליא לקבל תורת חכמי כבל.
- ג. ר' משה הדרשן מנרבונא - סלל לו דרך מיוחדת בדרשותיו אשר העלה במדרשים שחיבר.
- ד. ר' משה כלפו מן בארי.

מהגדולים שלמד מכתביהם

או שנמסרו איש מפי איש

- א. רבינו חננאל בן רבינו חושיאל ז"ל. מוצאו מאיטליא ונתיישב באפריקה בעיר קירוואן. כל דבריו קבלה מהגאונים ז"ל. חיבר פירוש לרוב התלמוד הבבלי.
- ב. רבינו גרשום מאור הגולה ממגנצא, מגדולי חכמי צרפת ואשכנז, מפרש התלמוד, פייטן וידוע בתקנותיו שנתקבלו בישראל.
- ג. רב האי גאון ז"ל, אחרון הגאונים בבבל. פסקיו ופירושיו נתקבלו בכל תפוצות ישראל. נשתמרו קטעים מפירושיו לכמה מסכתות בתלמוד. נוסף על גדלותו בתורה הייתה לו ידיעה בלשונות פרסית וערבית.
- ד. רבי נסים בר רב יעקב מקירוואן - מגדולי חכמי ישראל באפריקה הצפונית. שם גדול עשה לו ספרו "המפתח" שבו מאיר הסתומות שבתלמוד על ידי המפורשות שבמקומות המקבילים.

דרכו של רבי נתן בפירושו:

- (1) בערך אחד הביא הרב דוגמאות רבות שנשנות בש"ס, על מנת להראות שזו אכן הגרסה הנכונה.
- (2) כאשר לא מזכיר שמות הפרשנים, מקדים הרב את פירוש ר"ח לפירוש רה"ג. כאשר מזכיר את שמות הפרשנים, תמיד קודם פירוש רה"ג לפירוש ר"ח.
- (3) כאשר מוזכר הקיצור "תי", מתכוון הרב לתרגום יונתן שבידינו, (ולא לתרגום ירושלמי).
- (4) כאשר הרב מסתייע בתרגום לפירושיהם של ר"ח ורה"ג, זוהי הוספה שלו, ולא של הפרשנים הנ"ל.
- (5) בהביאו ציטוט מהתלמוד מבלי להוסיף פירוש, כוונת הרב להעמיד את הגרסה הנכונה. אף ייתכן, שאכן פירש ערך זה, אך ברבות הימים אבד פירושו.
- (6) כאשר מזכיר הרב שפות לע"ז - כוונתו לאיטלקית שבזמנו.
- (7) על-פי פירושו נסיק כי הרב ניתח שורשיהן של מלים כדו-עיצוריים.